

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПРОСТОРОВИХ І ЧАСОВИХ ВІДНОСИН (НА МАТЕРІАЛАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

FUNCTIONAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF THE SYSTEM OF SPATIAL AND TEMPORAL RELATIONS (BASED ON GERMAN LANGUAGE MATERIALS)

Гвоздяк О.М.,

orcid.org/0000-0002-5760-576X

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри німецької філології

Державного закладу вищої освіти «Ужгородський національний університет»

Весоловський О.В.,

orcid.org/0000-0002-9836-3672

асистент кафедри німецької філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Функційно-семантичний аналіз системи просторових і часових відносин на матеріалах німецької мови є важливим аспектом сучасної лінгвістики. Актуальність проблеми полягає у необхідності глибокого розуміння того, як саме функціонують мовні одиниці, що виражають просторові та часові відносини, як вони взаємодіють між собою, та які семантичні та прагматичні функції вони виконують у текстах. Це розуміння є важливим як для теоретичної лінгвістики, так і для прикладних дисциплін, таких як викладання німецької мови, переклад та лексикографія. Метою даного дослідження є виявлення функційно-семантичних особливостей системи просторових і часових відносин у німецькій мові, що передбачає аналіз основних засобів вираження просторових і часових відносин у німецькій мові; визначення семантичних відтінків та функціональних відмінностей між різними засобами вираження; дослідження взаємодії між просторовими та часовими відносинами у німецькій мові. Для досягнення поставлених цілей використовуються описовий метод для виявлення та класифікації засобів вираження просторових і часових відносин та контекстуальний аналіз для вивчення використання цих засобів у різних контекстах та визначення їх функціональних відмінностей. Аналіз текстів новинних повідомлень засвідчив, що мовні одиниці на позначення простору трапляються частіше, ніж на позначення часу. Встановлено, що в аспекті частотності просторові відносини вербалізуються прийменниками «in», «auf», «bei», «vor», «von» та «zu» для позначення місця. Конструкції, що включають ці прийменники, вказують на географічне положення подій або на конкретні місця дій. Часові відносини реалізуються прийменниковою конструкцією «vom ... bis», а також прийменниками «bei», «in», що часто трапляються для позначення тривалості або точного моменту події. Вказівки на час допомагають також встановити хронологічний контекст подій.

Ключові слова: локалізація, німецька мова, прийменник, прийменникова конструкція, тексти новин, хронологія.

The functional and semantic analysis of the system of spatial and temporal relations based on the materials of the German language is an important aspect of modern linguistics. The relevance of the problem lies in the need for a deep understanding of how linguistic units expressing spatial and temporal relations function, how they interact with each other, and what semantic and pragmatic functions they perform in texts. This understanding is important for both theoretical linguistics and applied disciplines such as German language teaching, translation, and lexicography. The aim of this study is to identify the functional and semantic features of the system of spatial and temporal relations in the German language, which involves analyzing the main means of expressing spatial and temporal relations in the German language; determining semantic shades and functional differences between different means of expression; studying the interaction between spatial and temporal relations in the German language. To achieve these goals, the article uses the descriptive method to identify and classify the means of expressing spatial and temporal relations and the contextual analysis to study the use of these means in different contexts and determine their functional differences. The analysis of the texts of news reports showed that linguistic units denoting space are more frequent than those denoting time. It has been established that in terms of frequency, spatial relations are verbalized by the prepositions "in", "auf", "bei", "vor", "von" and "zu" to indicate place. Constructions that include these prepositions indicate the geographical location of events or specific places of action. Temporal relations are realized by the prepositional construction "vom ... bis", as well as by the prepositions "bei", "in", which are often used to indicate the duration or exact moment of an event. Time references also help to establish the chronological context of events.

Key words: localization, German, preposition, prepositional construction, news texts, chronology.

Постановка проблеми. Функційно-семантичний аналіз системи просторових та часових відносин є однією з актуальних тем сучасної лінгвістики. Просторові та часові відносини є фундаментальними категоріями, які лежать

в основі комунікації, дозволяючи говорити про місце і час подій, дій та станів [1; 2]. У німецькій мові ці відносини виражаються різноманітними лексико-граматичними засобами, що включають прийменники, прислівники, дієслівні форми та

інші мовні одиниці. Однак існує обмежена кількість досліджень, які б систематично аналізували функціональні та семантичні особливості вираження просторових і часових відносин саме в німецькій мові. Більшість існуючих досліджень зосереджені на окремих аспектах, не охоплюючи взаємодії різних мовних засобів та їхньої ролі в комунікації.

Розв'язання питання функцій системи просторових і часових відносин на матеріалі німецьких медійних текстів дозволить створити цілісну картину, що сприятиме поглибленню знань про структуру і семантику мови та підвищенню ефективності навчання й перекладу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Науковці висвітлюють основні підходи та концепції вивчення просторово-часових відносин у мовах, зосереджуючись на дослідженнях, що розглядають лексичні, семантичні та граматичні аспекти даних категорій у різних лінгвістичних контекстах. О. Бачишина [3] розглядає лексику, яка позначає просторові відносини в романі В. Шевчука «Дім на горі». Авторка аналізує використання просторових образів та метафор, які допомагають створити атмосферу та поглибити розуміння просторових концептів у творі. Н. Кузьменко [4] досліджує холо-меронімічні структури в сучасній англійській мові, зокрема їх роль у формуванні просторових відносин. Авторка аналізує, як різні частини об'єктів та їх просторові взаємозв'язки відображаються в мові, розширюючи розуміння лексичних механізмів, що дозволяють передавати складні просторові відносини, і є важливим для когнітивної лінгвістики та семантики. С. Лутава [5] у своїй дисертації досліджує лексико-семантичне поле локусів у сучасній українській літературній мові. Авторка аналізує, як різні просторові концепти представлені у мові та як вони взаємодіють. У своїй статті Н. Тхор [6] розглядає просторові категорії в англійській мові, зокрема, як вони проявляються в граматичних та лексичних структурах. Авторка досліджує різні аспекти просторової організації мови та їх функціональне навантаження. Це дослідження є корисним для розуміння універсальних та специфічних рис просторових категорій у різних мовах. О. Русакова [7] аналізує видо-часове співвіднесення дієслівних присудків у складних реченнях сучасної української мови. Авторка досліджує, як часові відносини між діями виражаються через видо-часові форми дієслів. Це дослідження є важливим для синтаксичної та морфологічної лінгвістики, оскільки воно допомагає зрозуміти механізми вираження часу в мовленні. Н. Клименко

[8] досліджує категорію часу у фразеологізмах сучасної української мови. Авторка аналізує, як часові відносини відображаються у стійких виразах та ідіомах, і які семантичні та прагматичні функції вони виконують. М. Фант [9] досліджує процеси граматикалізації часових сполучників у ранньоновісверхнімецькій мові. Автор аналізує, як певні сполучники набули часових значень і як це вплинуло на синтаксичні структури. Це дослідження є важливим для історичної лінгвістики та граматичної теорії, оскільки воно розкриває еволюцію граматичних категорій у мові.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що просторово-часові відносини є ключовими аспектами у вивченні мови. Вони відображають когнітивні та культурні уявлення носіїв мови про світ. Дослідження, що охоплюють просторові категорії та часові відносини, сприяють глибшому розумінню функціонування мовних систем, їх еволюції та ролі в комунікації. Однак, варто зазначити, що більшість розвідок здійснено на матеріалі української та англійської мов, що зумовило вибір теми нашої статті.

Формулювання цілей статті. Метою статті є здійснення функційно-семантичного аналізу системи просторових і часових відносин у німецькій медійній мові. Зокрема, стаття має на меті: ідентифікувати мовні одиниці, які використовуються для вираження просторових і часових відносин у німецькій мові; дослідити взаємодію просторових і часових відносин у межах речення та тексту; встановити закономірності розташування просторових і часових одиниць у реченні та пояснити причини таких розташувань. Досягнення цих цілей дозволить поглибити розуміння функціонування просторових і часових відносин у німецькій мові, що сприятиме покращенню методик викладання німецької мови, вдосконаленню перекладів та розширенню лінгвістичних досліджень у даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Просторові та часові відносини є фундаментальними для будь-якої мови, адже вони дозволяють говорити про місце та час подій, дій та станів [10]. Німецька мова має розгалужену систему засобів для вираження цих відносин, що включає прийменники, прислівники, дієслівні форми та інші лексико-граматичні засоби [2; 9; 10].

Вивчення просторових та часових відносин у медійних текстах, зокрема новинних, має значну актуальність та важливість. По-перше, новинні тексти завжди містять інформацію про місце та час подій, що робить їх ідеальним матеріалом для

дослідження. Новини орієнтовані на факти та їх точну локалізацію, що забезпечує часте використання мовних одиниць для вираження просторових та часових відносин. По-друге, медійні тексти охоплюють широкий спектр тем і ситуацій, від політичних подій до соціальних явищ та катастроф. Це дозволяє дослідити, як просторові та часові відносини виражаються в різних контекстах, виявити закономірності та особливості їхнього вживання. Різноманітність контекстів сприяє більш глибокому розумінню функціональних і семантичних особливостей цих відносин. По-третє, новинні тексти зазвичай проходять редакторську перевірку, що забезпечує високий рівень мовної правильності. У цьому контексті слід зазначити, що аналіз прикладів коректного використання мовних одиниць для вираження просторових і часових відносин є важливим для наукових досліджень та навчання. Крім того, вивчення просторових та часових відносин у новинних текстах допомагає зрозуміти, як саме ці відносини впливають на сприйняття інформації читачами. Для журналістики, де правильне подання часу і місця події є ключовим для чіткого і зрозумілого повідомлення, це особливо важливо.

Очевидно, що медійні тексти постійно оновлюються і відображають поточні події, що дозволяє вивчати, як змінюються мовні тенденції та практики вживання просторових і часових відносин. Оскільки новинні тексти описують реальні події, дослідження просторових та часових відносин у них допомагає зрозуміти, як ці категорії відображаються у мовній картині світу та як вони використовуються для опису реальності. Таким чином, вивчення просторових та часових відносин на матеріалі медійних текстів є важливим кроком до глибшого розуміння функціонування мови та її ролі в комунікації.

Під час нашого дослідження було проаналізовано 30 текстів новинних повідомлень, представлених на сайті tagesschau.de за період з травня по червень 2024 року, з метою виявлення в них функцій системи просторових і часових відносин.

Розглянемо аналіз деяких з новинних повідомлень. У статті під заголовком *«EU-Kritikerin Anderson will wieder ins Europaparlament»* (02.06.2024) зафіксовано взаємодію одиниць на позначення простору та часу у контексті: *«Heute in einer Woche ist Europawahl und wir stellen ihnen einige Spitzenkandidaten vor; die in das Europaparlament wollen oder es teilweise schon sind. So wie Christine Anderson von der AfD. Die Osthessin tritt auch diesmal wieder an, für weitere fünf Jahre und wir wollten wissen: wofür steht*

Christine Anderson und womit ist sie in den vergangenen Jahren aufgefallen?»

Прийменникова конструкція *«in einer Woche»* вказує на час, але в аналізованому контексті вона також має просторовий аспект, оскільки підкреслює період часу, що залишився до події. В цьому випадку, *«in einer Woche»* означає «через тиждень», що підкреслює майбутній час, але має також певну просторову метафоричність, вказуючи на проміжок, який треба подолати.

Водночас прийменник *«in»* у словосполученні *«in das Europaparlament»* використовується для позначення місця, куди кандидати прагнуть потрапити. Це чітко вираження напрямку та місця, що вказує на фізичний простір (Європарламент). Іменник *«die Osthessin»* вказує на регіональну належність, позначаючи жінку з землі Гессен (Німеччина), що підкреслює географічний аспект ідентичності кандидатки.

Словосполучення *«heute in einer Woche»* комбінує сьогоднішнього («heute») та майбутнього («in einer Woche»), вказуючи на точний час проведення події (виборів). Ця конструкція об'єднує момент теперішнього та майбутнього часу, показуючи, скільки часу залишилося до події.

Приєднанникова конструкція *«für weitere fünf Jahre»* вказує на тривалість часу, в цьому випадку п'ятирічний термін, на який кандидатка прагне бути обрана. Аналізоване словосполучення акцентує майбутню тривалість події (каденція в парламенті).

Приєднанникова конструкція *«in den vergangenen Jahren»* використовується для вказівки на період у минулому і підкреслює час, в якому здійснювалися певні дії чи події.

Отже, у тексті представлено кілька прийменникових конструкцій, які чітко виражають як просторові, так і часові відносини. Конструкції *«in das Europaparlament»* та *«die Osthessin»* окреслюють місце і напрямки. Вони допомагають локалізувати події та ідентифікувати учасників з географічного погляду. Конструкції *«heute in einer Woche»*, *«für weitere fünf Jahre»* та *«in den vergangenen Jahren»* визначають час подій, їхню тривалість і періодичність. Вони створюють чітку часову структуру тексту, що дозволяє читачеві розуміти послідовність подій та їх тривалість. Система просторових і часових відносин у тексті взаємодіє для створення чіткої картини, де події відбуваються у визначеному місці й часі. Це допомагає реципієнтам краще зрозуміти контекст, у якому здійснюються політичні дії та плани кандидатки.

У статті під назвою *«Rolandfest in Nordhausen: 150 Stunden Livemusik auf vier Bühnen»*

(06.06.2024) виявлено взаємодію одиниць на позначення простору та часу у контексті: **«Das Rolandfest in Nordhausen beginnt Freitag mit 150 Stunden Livemusik auf vier Bühnen. <...> Einige Sperrungen sind beim größten Fest Nordthüringens zu beachten. In Nordhausen wird am Wochenende vom 7. bis 9. Juni das Rolandsfest gefeiert. Traditionell beginnt das größte Fest Nordthüringens am Freitag die Rolandgruppe mit der Schlüsselübergabe. Thomas Müller, Leiter der Nordhäuser Traditionsbrennerei, spielt zum ersten Mal die Figur des Professors Zwanziger. Drei Tage lang wird ein vielfältiges Programm geboten. Vier Bühnen wurden in diesem Jahr errichtet: die Rathausbühne, die Petersbergbühne, das Irische Bierdorf vor der Sparkasse und die DJ-Meile in der Kranichstraße. Insgesamt soll es 150 Stunden Live-Musik an dem Wochenende geben. Gäste von außerhalb werden gebeten, die Park-and-Ride-Parkplätze in der Stadt zu nutzen».**

Прийменник «in» у словосполученні «In Nordhausen» вказує на місце проведення події (Nordhausen). Це типова конструкція для визначення місця дії або події. Прийменник «auf» у виразі «Auf vier Bühnen» вказує на місце дії, конкретно на сценах, де відбуватимуться виступи, що локалізує подію в межах певної території. Прийменник «bei» у словосполученні «Beim größten Fest Nordthüringens» вказує на належність до конкретної події, найбільшого свята в Північній Тюрингії, підкреслюючи масштаб і значущість події.

Прийменникова конструкція «vom ... bis» (vom 7. bis 9. Juni) вказує на часовий період, в якому відбуватиметься свято. Хоча це стосується часу, зазначена конструкція також має просторовий аспект, оскільки охоплює період між двома точками в часі.

Прийменник «vor» у словосполученні «vor der Sparkasse» вказує на місце перед об'єктом (Sparkasse), де розташовано одну зі сцен. Це допомагає читачам візуалізувати точне місце події.

Прийменник «in» у конструкції «In der Kranichstraße» використовується для позначення місця (Kranichstraße), де розташована одна зі сцен, конкретизуючи місце проведення події. Аналізований прийменник у словосполученні «In der Stadt» вказує на загальне місце, де відбувається подія (в місті), створюючи широке уявлення про місце події.

Іменник «Freitag» вказує на конкретний день тижня, коли починається фестиваль. Це частина часового періоду допомагає реципієнтам орієнтуватися в часі. Прийменникова конструкція «vom

... bis» (am Wochenende vom 7. bis 9. Juni) використовується для визначення точного періоду часу, в який проходить фестиваль, допомагаючи читачам зрозуміти тривалість події.

Конструкція «drei Tage lang» використовується для вказівки тривалості події, а конкретне позначення тривалості музичної програми в годинах (150 Stunden) допомагає уявити масштаб події.

У тексті чітко виділяються як просторові, так і часові відносини, які створюють детальну картину події.

Використання прийменників «in», «auf», «beim», «vor» дозволяє точно визначити місце, де відбуваються події, як-то Nordhausen, сцени, місця перед об'єктами. Опис місць, таких як Rathausbühne, Petersbergbühne, Kranichstraße, надає деталізовану інформацію про розташування подій.

Система просторових і часових відносин у тексті працює синхронно, забезпечуючи читачам повну інформацію про місце і час подій, що відбуваються. Це дозволяє створити повну картину події, підкреслюючи її масштаб, тривалість та точну локалізацію.

У статті під назвою «Tote und Verletzte bei Zugunglück» (06.06.2024) виявлено взаємодію одиниць на позначення простору та часу у контексті: **«Beim Zusammenprall eines Personenzuges mit einem Güterzug sind in Tschechien vier Menschen ums Leben gekommen. Mehr als 20 Fahrgäste wurden verletzt. Wie es zu dem Unglück kommen konnte, ist noch unklar. In Tschechien sind mehrere Menschen bei einem Zugunglück in der Stadt Pardubice ums Leben gekommen. Auf der Strecke von Prag in das slowakische Kosice war ein mit zahlreichen Fahrgästen besetzter Schnellzug in einen entgegenkommenden Güterzug gekracht. Der tschechische Innenminister Vit Rakusan sprach von vier Todesopfern infolge des Unglücks. 27 Menschen wurden den Angaben zufolge im Krankenhaus behandelt, von denen fünf mittelschwer und die übrigen leicht verletzt wurden. Ein Abgleich mit den Passagierlisten ergab, dass niemand mehr vermisst werde. Bei den Toten handelte es sich nach Angaben der Agentur CTK um zwei Frauen aus der Ukraine und zwei aus der Slowakei».**

Прийменник «in» (in Tschechien) вказує на місце дії (Чехія), визначаючи географічне розташування події, де відбулося зіткнення поїздів. У наведеному контексті прийменник «in» (in der Stadt Pardubice) використовується також для точного визначення місця в Чехії, де сталася подія (місто Пардубіце).

У реченні «*Auf der Strecke von Prag in das slowakische Kosice*» прийменники «von» та «in» локалізують початковий та кінцевий пункти маршруту (з Праги до словацького Кошице).

Прийменник «bei» уточнює, де саме сталося зіткнення (*Beim Zusammenpralleines Personenzuges mit einem Güterzug*). Словосполучення «*im Krankenhaus*» вказує на місце, де лікуються постраждалі (в лікарні).

Фраза «noch unklar» вказує на поточний стан невідомості щодо причин події. Це підкреслює, що на момент написання статті деталі інциденту ще не встановлені.

Прийменник «bei» у словосполученні «*bei einem Zugunglück*» містить часовий аспект, вказуючи на період під час катастрофи.

Отже, система просторових та часових відносин у тексті створює деталізовану картину події, допомагаючи читачам зрозуміти, де і коли відбулися події, а також поточний стан розслідування. Це забезпечує повне розуміння контексту події та її наслідків.

Аналіз текстів новинних повідомлень засвідчує, що мовні одиниці на позначення простору трапляються частіше, ніж на позначення часу. Це можна пояснити тим, що для новинних статей важливо точно локалізувати події, щоб читачі могли зрозуміти, де саме вони відбуваються. В аспекті частотності просторові відносини вербалізуються прийменниками «in», «auf», «bei», «von», «zu» та «zu» для позначення місця. Конструкції, що включають ці прийменники, вказують на географічне положення подій або на конкретні місця дій.

Часові відносини реалізуються прийменниковими конструкціями «vom ... bis», «bei», «in», а також конкретними вказівками часу, наприклад, «*heute in einer Woche*», що часто трапляються для позначення тривалості або точного моменту події. Вказівки на час допомагають встановити хронологічний контекст подій, наприклад: «*drei Tage lang*», «*150 Stunden*» тощо.

Просторові та часові відносини у текстах взаємодіють для створення повної картини подій. Вказівки на місце події часто супроводжуються

зазначенням часу, коли вона відбулася, що допомагає читачам краще зрозуміти контекст. Наприклад, у тексті про Rolandfest вказівка на місце (*in Nordhausen*) супроводжується вказівкою на час проведення фестивалю (*vom 7. bis 9. Juni*).

У текстах часто вказуються конкретні моменти часу на початку речення для встановлення хронологічного контексту. Вказівки на конкретний момент часу допомагають одразу зрозуміти актуальність інформації, наприклад, «*Heute in einer Woche ist Europawahl*».

Локалізація події часто займає ініціальну позицію у реченні, що дозволяє одразу визначити географічне положення події. Такі вказівки на початку речення допомагають швидко орієнтуватися в контексті.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз текстів новинних повідомлень показує, що просторові мовні одиниці трапляються частіше, ніж часові, оскільки для новинних статей важливо точно визначити місце подій. Прийменники та прийменникові конструкції є основними засобами вираження просторових і часових відносин. Вони виконують важливі функції локалізації, встановлення хронології та тривалості подій, що допомагає створити повну картину для читача. Просторові та часові відносини взаємодіють, забезпечуючи контекст і глибше розуміння подій. Розташування цих відносин на початку речення допомагає одразу встановити контекст, що сприяє кращому сприйняттю інформації.

Функційно-семантичний аналіз системи просторових і часових відносин у німецькій мові дозволив глибше зрозуміти, як мовні засоби відображають концепції простору і часу. Виявлені засоби та їх функціональні особливості підкреслюють багатогранність і складність німецької мови, сприяють кращому розумінню її граматичної структури та семантичних можливостей.

Подальші дослідження можуть охоплювати порівняльний аналіз з іншими мовами, дослідження діалектних варіантів німецької мови, а також вивчення використання просторових і часових відносин у художній літературі та інших видах текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Herskovits A. Language and Spatial Cognition. An Interdisciplinary Study of the Prepositions in English. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 138 p.
2. Wiese B. Ikonischer Wortformenbau bei lokalen Präpositionen im Deutschen. URL: <http://home.t-online.de/home/wiese/>
3. Бачишина О. Лексика на позначення простору в романі В. Шевчука «Дім на горі». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2013. Вип. 34. С. 19–21.

4. Кузьменко Н. Холо-меронімічні структури в системі просторової лексики сучасної англійської мови. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2015. № 81. С. 40–48.
5. Лутова С. Лексико-семантичне поле локусів сучасної української літературної мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Вінниця, 2019. 449 с.
6. Тхор Н. Просторові категорії в англійській мові. Записки з романо-германської філології. 2020. № 2. С. 120–126.
7. Русакова О. Видо-часове співвіднесення дієслівних присудків у простому ускладненому реченні сучасної української мови. Південний архів. Філологічні науки. 2018. Вип. 73. С. 40–43.
8. Клименко Н. Ф. Категорія часу у вимірах фразеологізмів сучасної української мови. Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 47(1). С. 19–40.
9. Фант М. О. Компоненти граматикалізації часових сполучників в ранньонімецькій мові. Лінгвістика сьогодні: синхронні та діяхронні студії. Матеріали міжвузівського наукового семінару 14 березня 2014 року, Житомир. Житомир: Видавництво Житомирського державного університету ім. Івана Франка, 2014. С. 44–46.
10. Volk M. Präpositionen im Lexikon. Morphologieanalyse und Lexikonaufbau. URL: <http://www.ifi.unizh.ch/CL/volk/LexMorphVorl/Lexikon07.Prep.html>